

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İRAN'DA RUSYA DESTEKLİ NASTURİ OLAYLARI VE OSMANLI DEVLETİ (1914-1917)

Kamuran KARABALIK^{1*}

¹Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

*kamurankbalik@gmail.com

+ ORCID: 0000-0003-4703-8412

Öz- XIX. yüzyıldan itibaren İran'ın zayıflamasıyla birlikte Urmiye ve Salmas civarında yaşayan Nasturiler, batılı misyonerlerin tahrikleri sonucu bölgede önemli bir sorun haline gelmeye başladılar. Özellikle İngiltere ve Rusya devletlerinin bağımsızlık vaatlerine karşılık İran'daki Nasturiler, bu devletlerle birlikte hareket etmeye başladılar. Birinci Dünya Savaşı'nın adım adım yaklaştığı yıllarda da özellikle Rusya ile ilişkilerini sürdüren bu halk, Rusya'nın İran'daki siyasi ve iktisadi faaliyetlerinden sonra Rus koruyuculuğu altına girmek istediler. İran'ı bölen 1907 Rus-İngiliz Antlaşması'ndan sonra da İran topraklarını işgal etmeye başlayan Rusya, burada yaşayan Nasturiler arasındaki faaliyetlerini daha da artırdı. Osmanlı Devleti ise Hakkâri'deki Nasturilerle, İran'daki Nasturilerin iletişim halinde olmalarından dolayı bazı önlemler alma ihtiyacı hissetti. Nitekim Osmanlı topraklarında yaşayan Nasturilerin Ruslara meylini azaltmak için onlara silah yardımı ve vergi indirimi gibi vaatlerde bulundu. Fakat Nasturiler, Ruslarla ittifak yaparak Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf devletlerini destekleme kararı aldıktan sonra İran'daki Nasturiler, bölgede yaşayan Müslüman halka karşı çetin bir mücadele içerisine girdiler. Hakkâri ve civarında yaşayan Nasturilerin de İran topraklarına göç etmeleriyle İran'daki sorunlar daha da arttı. Nitekim İran Nasturileri, Rusların ve Ermenilerin de desteğini alarak bölgedeki Müslüman halkı topraklarından sürmeye başladılar. Bu olaylar neticesinde Osmanlı Devleti, 5 Kasım 1914 tarihinde harekâta geçti. Osmanlı birliklerinin İran topraklarına girmesiyle buradaki Nasturiler, yerlerini terk etmeye başladılar. Rusların desteği ile bir süre sonra tekrar yerlerine dönen Nasturiler, uzun süre bölgede sorun yaratmaya devam ettiler.

Bu çalışmanın amacı, Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'nın yanında yer alan Nasturilerin İran'da sebep oldukları olaylar ve bu olaylara karşı Osmanlı Devleti'nin tutumunu kaynaklar ışığında ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler- Birinci Dünya Savaşı, İran, Rusya, Nasturiler, Ermeniler, Urmiye, Salmas, Osmanlı Devleti.

RUSSIA-BACKED NESTORIAN EVENTS IN IRAN DURING THE FIRST WORLD WAR AND THE ATTITUDE OF THE OTTOMAN EMPIRE (1914-1917)

Abstract – As Iran weakened as of the 19th century, the Nestorians living around Urmia and Salmas started to become an important problem in the region as a result of the provocations of western missionaries. The Nestorians in Iran began to act together with Britain and Russia due to the independence promises of these states. In the years when the First World War was approaching, they continued their relations with Russia and wanted to be under Russian protection after Russia's political and economic activities in Iran. Russia started to occupy Iranian lands after the Anglo-Russian Convention of 1907, which divided Iran, and further increased its activities among the Nestorians living there. The Ottoman Empire felt the need to take some precautions due to the communication between the Nestorians in Hakkari and the Nestorians in Iran. As a matter of fact, the Ottoman Empire made the Nestorians living on Ottoman lands some promises such as arms aid and tax reductions in order to reduce their inclination towards the Russians. However, as the Nestorians decided to support the Entente powers in the First World War by allying with the Russians, the Nestorians in Iran engaged in a fierce struggle against the Muslim people living in the region. Problems in Iran increased more as the Nestorians living in and around Hakkari moved to Iranian lands. The Nestorians, with the support of the Russians and Armenians, began to expel the Muslim people in the region from their lands. The Ottoman Empire took action as a result of these events on the 5th of November 1914. With the Ottoman troops going into Iran, the Nestorians living there began to leave their places. After a while, they returned with the support of the Russians and continued to cause problems in the region for a long time.

In this regard, the aim of this study is to examine the events caused by the Nestorians who were with Russia during the First World War in Iran and the Ottoman Empire's attitude in the face of those events in light of relevant sources.

Keywords – First World War, Iran, Russia, Nestorians, Armenians, Urmia, Salmas, Ottoman Empire.

GİRİŞ

Tarihi süreç içerisinde Hakkâri ve Urmiye çevresindeki bölgede yaşayan Nasturilerin¹, yaşadıkları bu bölge 1262'de İlhanlıların, 1349'da Karakoyunluların, 1387'de Timur'un hâkimiyeti altına girdikten sonra, 1468'de Akkoyunluların hâkimiyetine girmiştir. (Yonan 1999: 609; Yılmaz 2013: 999-1000). Daha sonra bu bölgeler, Safevilerin (1501-1772) eline geçti. Safevi Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki sınır uzun süre belirlenemese de Urmiye gölü ile bu gölün batısındaki bölge Safevilerin elindeydi. 1590'da yapılan bir antlaşma ile bu bölge Osmanlıların eline geçtiyse de 1615'te Safeviler bu bölgeyi geri aldılar. Burası aynı zamanda Kürt aşiretlerinin bu belirsizliklerden faydalanarak sınırı geçtikleri ve böylece belirsizliğin uzun süre devam ettiği bir bölge oldu. (Yonan 1999: 61)

XIX. yüzyıla gelindiğinde Nasturiler, Güneydoğu Anadolu (Hakkâri), Kuzey Irak (Musul) ve İran'ın kuzey batısı (Urmiye) arasındaki dağlık sınır bölgesinde Müslüman topluluklar içerisinde, dağınık zümreler halinde başka bir ifade ile göçebe ve yerleşik olmak üzere iki kısma ayrılmış bir biçimde yaşıyorlardı. Göçebeler Hakkâri bölgesini, yerleşik hayatı benimseyenler ise İran'ın kuzeybatısındaki verimli tarım alanlarını tercih etmişlerdi. Esasen Osmanlı ve İran devletleri sınırlarında kalabalık bir kitle olarak görülmemiş olan Nasturiler, öteki Ortodoks olmayan gruplar gibi Ermeni milleti içinde sınıflandırılmışlardı². Yani Nasturiler, hem Osmanlı hem de İran idaresi tarafından sayılarının azlığı nedeniyle bir millet olarak tanınmıyorlardı. (İran Azerbaycanı Tedkik Raporu: 1927: 58)

İran'daki Nasturiler, Urmiye ve Salmas çevresi ile Tebriz, (İran Azerbaycanı Tedkik Raporu: 1927: 58) Salduz, Tergavar, Mergavar civarlarında meskûndular. (Albayrak 1997: 148) Söz konusu dönemde İran genelinde Nasturi nüfusunun 200.000 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. (Blaga 1997: 345) Buna göre; yoğun olarak yaşadıkları Urmiye mıntıkasında tahmini 12.000, Salmas'ta 1500, Tebriz'de 2.000 civarında idiler. Muhtelif kiliselere bağlı

¹Nasturilik, dini tartışmalar ve mezhepsel görüş farklılıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Hristiyanlığın Antakya'da yayılmasından sonra oradaki Hristiyanlar kendilerini putperest Aramilerden farklı göstermek için kendilerine "Süryani" Suriyeli anlamına gelen bir isim vermişlerdir. Bundan sonra Antakya Kilisesi kurulduktan sonra Süryaniler, misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır. Antakya Süryani kilisesinde daha sonra başlayan teolojik tartışmalar da ilk ayrılık yaşanmıştır. Nasturilik ismini veren Nestorius, Patrik olduktan sonra Hz. İsa ile ilgili fikirleri kilise tarafından tepki çekmiş ve 431 yılında toplanan Efes konsilinde görüşleri din dışı ilan edilmiştir. Düşünceleri din dışı ilan edildikten sonra Nestorius, önce Libya'ya oradan da Mısır'a sürülmüştür. Ölümüyle birlikte de Nastur'un görüşleri Mezopotamya ve İran başta olmak üzere iç Asya ve Çin'e kadar yayılma imkânı bulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Özdemir 2017: 19-20; Every, 2005; Albayrak, 1997)

² Nasturiler, merkezi Hakkari yakınlarındaki Koçanis köyü olan Doğu Süryani Kilisesi Patrikliği, Merkezi Mardin'de olan Süryani Kadim Patrikliği'ne bağlı olarak Ermeni Milleti Patriği tarafından İstanbul'da temsil edilmekteydi. Osmanlı idari yapılanması içinde Fatih Sultan Mehmet tarafından Ermeni Patrikliği oluşturulduktan sonra imparatorluk içerisindeki diğer Hristiyan gruplar gibi Nasturiler de Ermeni Patrikliği tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. (Özdemir, 2017: 90) Nasturilerin, gerek sayılarının azlığı ve gerekse dağlık bir bölgede kapalı bir toplum şeklinde yaşamaları gibi nedenlerle Osmanlı idaresi tarafından çok fazla dikkate alınmamışlardır. Nasturi Patriği, daha çok vergiden sorumlu bir lider olarak görülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Özdemir 2014: 47) Nasturiler, misyonerlik faaliyetlerinden dolayı Ermeni Patrikliğinden ayrılmak isteseler de bu talepleri hiçbir zaman kabul görmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Güllü, 2018: 227-230)

olan bu halk, zamanla çoğunluğu Amerikalıların etkisiyle Protestanlığı kabul ettiler. (Smirnoff 1928: 53)

Nasturilerin İran'da sorun yaratmaya başlamaları, XIX. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. İlk etapta Amerikalı ve İngiliz misyonerlerin bölgeye gelmeleri ile Nasturiler bu devletlerle birlikte hareket etmeye başladılar. (Yonan 1999: 61) Fakat bu devletlerden ziyade Nasturiler, Ruslara daha meyilliydiler. Çünkü Rusların Kafkasya'da İran'a karşı düzenlediği bir dizi başarılı operasyondan sonra Rus ordusu içerisinde hem rehber hem de asker olarak görev almaya başladılar. Rusların, Nasturileri korumaya başlamaları ve Ortodoksluk mezhebine davetleri ile de –aralarındaki ilişkiler daha da gelişti. Bundan sonra Rusların bölgedeki faaliyetlerine karşı olan yerel halk ile Nasturiler arasında sık sık sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Birinci Dünya Savaşı'nın yaklaşması ile de Ruslarla birlikte hareket eden İran'daki Nasturiler, Savaş başladıktan sonra çeteler teşkil ederek Rusların yanında yer aldılar. Kurdukları bu çetelerle bölgedeki Müslüman halk ve Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Nasturiler, bölgedeki karışıklıkların artmasına sebep oldular. (Matiyef 1996: 31)

Bu çalışmanın amacı, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile İran'ın Azerbaycan eyaletinde meskûn olan Nasturilerin, Ruslar ve Ermenilerle birlikte hareket etmelerini ve bölgede sebep oldukları olayları ve bu olaylara karşı Osmanlı Devleti'nin aldığı önlemleri kaynaklar ışığında ele almaktır.

1. Rus- Nasturi Temaslarının Başlaması

Nasturiler, 19. yüzyıl boyunca himayesi altında yaşadıkları İran devletinden bağımsız olabilmek amacıyla Amerika, Fransa, İngiltere ve Rusya gibi güçlü bir Hristiyan devletin koruması altına girmek için çabaladılar. Bu anlamda bu devletler arasında ön plana çıkan iki devlet vardı. Bunlardan birincisi, bölgeye coğrafi olarak en yakın Hristiyan güç olan Rusya, diğeri de o dönemin en güçlü devleti olan İngiltere'ydi. (Satılmış 2010: 1562) Nasturilerin çabalarına karşılık bu iki devlet de Nasturiler üzerinde etkinlik kurmak için mücadele ettiler. (Mayevyksi 2007: 377-381) Bu amaçla Nasturiler için ilk harekâta geçen Amerikalı misyonerlerle birlikte İngiliz misyonerler oldu. İki ülke misyonerleri, ilk etapta Osmanlı-İran sınırında yaşayan Hristiyan Nasturileri kendi kiliselerine bağlamak amacıyla çalışmalara başladılar. Bu çalışmalar için Justin Perkins ve Asahel Grant isimli iki misyoner, Urmiye'de Amerikan misyonunu kurdular. (Cabir 2010: 6)

İngiltere için İran'da yaşayan Nasturiler önemliydi. Çünkü kontrolü altındaki Hindistan'da birçok Nasturi yaşamaktaydı. Dolayısıyla İran topraklarında yaşayan Nasturilerin de kendi nüfuzu altında olmasını istiyordu. İran hükümetinin otorite zayıflığı, İngiltere'nin bu planını kolaylaştırıyordu. (Özdemir 2014: 26) Fakat İngilizlerin bu çabalarına karşılık Nasturiler üzerinde en fazla etkili olan ve onları himaye eden devlet Rusya oldu. Rusya bu bölgeyi İngiltere'ye bırakmamak için Nasturiler arasındaki fikir ayrılıklarından da hareket ederek onların bir kısmını kendi tarafına çekmek istiyordu.

Nasturiler de zaten Ruslara daha meyilliydiler. Çünkü Rusya, diğer batılı devletlere göre daha somut bir seçenekte ve diğer ülkelere nazaran Nasturilerin yaşamış olduğu coğrafyaya en yakın gücü. Ayrıca Rusya, Nasturilerin yaşadıkları İran topraklarını işgal etme politikası güdüyordu. Bu nedenle Rusların bölgeye olan ilgileri, Nasturilerin bağımsızlıklarını kazanacakları yönünde büyük bir umut beslemelerine neden olmaktadır. (Şimşir 1989: 67)

Rusların Nasturilerle tanışmaları, Rusya'nın Kafkasya'daki bir dizi başarılı operasyonlarından sonra olmuştur. 1804–1813 İran-Rus ve 1807–1812 Osmanlı-Rus savaşları sırasında Batı Kafkasya'nın Hristiyan halkları gibi Nasturiler de Rusya'ya karşı sempati beslemeye başladılar ve Rusya'nın, bütün Doğu Hristiyanlığının savunucusu olarak sahneye çıkması Nasturileri ümitlendirdi. Bu gelişmeler üzerine Nasturiler, Rusların kendilerini Osmanlı ve İran hâkimiyetinden silah kullanarak kurtaracağını düşündüler. Bundan sonraki süreçte Rusya ile İran arasında vuku bulan 1804-1813 yılları arasındaki savaşlarda bir kısım İran Nasturi'si, Rusya'ya göç etti. Bir kısım Nasturi de Rus ordusunda yer alarak onlara rehberlik etmeye başladılar. (Matief 1996: 31)

İran'daki Nasturiler, 1804–1813 yılları arasındaki Rus-İran Savaşı sırasında Rusların yanında yer aldılar ve bir kısım Nasturi bu ülkeye göç edip yerleştiler. Bu tarihten sonra Rusya'daki Nasturilerin sayısı hızla arttı. Özellikle yoğun olarak Tiflis civarlarına yerleşen Nasturiler, zamanla burada ticaretle uğraşan zengin ve varlıklı bir koloni oluşturmayı başardılar. Bu kolonide özellikle Urmiye bölgesinden göç edenler çoğunlukta idi. Nasturilerin Rus toprakları içerisinde Gürcistan dışında genel olarak yerleştikleri diğer bölge ise Ermenistan'dı. Sonraki yıllarda yaşanan 1826-1828 Rus-İran savaşı esnasında da bir grup Nasturi Ruslar tarafından Erivan'a yerleştirildiler. 1804-1813 yılları arasında yaşanan Rus-İran savaşları sırasında Rusya'ya gelen aile sayısı 100 iken daha sonra bu sayı sürekli arttı. Bunu 1840 da diğer bir grup izlediyse de Rusya, gelecekte bu insanların Rusya'nın bölgedeki ilerleyişi için faydalı olabileceklerini düşündüğünden bunu kabul etmedi. Fakat İran hükümetine karşı da Nasturileri koruma düşüncesinden hiçbir zaman vazgeçmedi. 1856 Kırım Savaşı'nın hemen akabinde ise Rusya'ya askeri yardım teklifi ile Rus Steyfan Kilisesine bağlanma isteklerini bildiren Nasturi Patriğinin bu teklifini takiben Osmanlı topraklarında yaşayan bir grup Nasturi, Rus Ortodoks kilisesine bağlandı. (Anzerlioğlu 2000: 66) Sonraki yıllarda da Nasturilerin Rusya ile ilişkileri devam etti. Van ve Albak bölgelerinde bulunan bazı Nasturiler, 1895-1896 yıllarında Osmanlı topraklarını terk ederek Rusya'ya gittiler. Bir kısım İran Nasturi'si ise 1887'de de Rus Çarına gönderdikleri mektup ile Urmiye kentindeki Nasturilerin Rus Ortodoks mezhebine geçme isteklerini ve Urmiye kentine bir Rus başkonsolosu tayin edilmesini istediler. Ancak onların bu isteği dokuz yıl sonra gerçekleşti. Rus kilisesi, kendi hükümetiyle işbirliği içerisinde girip bu insanları kendilerine daha sıkı bağlamak istese de okul ve matbaa açmak ve dergi yayımlamak dışında önemli bir faaliyette bulunamamışlardı. (Yonan 1999: 66; Anzerlioğlu 2000: 57) Rusya'nın, Nasturileri kendine bağlama çabalarının yanı sıra Rus

Generalı Matfiyef'in verdiği bilgilere göre Avrupalı büyük devletlerin temsilcileri de İran yönetiminden, ülkede anarşiye sebep oldukları gerekçesiyle Rus kuruluşlarının İran topraklarından çıkarılmasını istemişlerdir. Ayrıca İran'daki Nasturiler arasında faaliyet gösteren Alman, İngiliz, Fransız ve Amerikalı misyonerler, rüşvet yoluyla İranlı yetkilileri Rus misyonerlerine karşı kıskırtmaya başlamışlardır. (Şenoğlugil 2016: 48-49)

Ruslar her ne kadar XIX. yüzyılın başlarında Nasturilerle iletişime geçseler de Rus misyonerlik faaliyetleri Urmiye bölgesinde 1897'de başlamıştır. Rus dini temsilcilerinden oluşan bir heyetin, 1896 yılında Nasturiler üzerine çalışma yapmak amacıyla İran'a gitme kararı almasıyla Rus Ortodoks misyonerlik faaliyetleri başlamıştır. (Şenoğlugil 2016: 48-49) Urmiye'ye gelen Rus Ortodoks Kilisesi Misyonu, Nasturilerden bir başpiskopos ve papazlar ile halktan oluşan büyük bir gurup, Rusya'nın himayesi altında Ortodoks kilisesiyle derhal birleşmesi için bir açıklama yaptı. Bu arada da İngiliz misyonerliği Urmiye'den Van'a taşınmış ve işlerinin çoğunu Ruslara teslim etmişlerdi. (Özdemir 2014: 27) Çünkü Ruslar, diğer Batı Hristiyanları ile yapılan tartışmada. Nasturileri müdafaaya her zaman hazır iken, İngilizler iki Doğu Kilisesi arasındaki birleşme hakkında Ortodokslar ile bir tartışmaya hazır değildi. (Every 2005: 102-103)

Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Hakkari, Yüksekova ve diğer bazı bölgelerde yaşayan Nasturiler, 1896-97 yıllarında Kürtlerle yaşamış oldukları sorunlar ve bölgede baş gösteren kıtlık nedeniyle Urmiye bölgesine göç ettiler. Yaklaşık 6.000 kişi civarında olan bu göçmenler, Urmiye'deki kardeşlerinden barınacak yer ve yeterli gıda yardımı alamadıkları için oldukça sıkıntı çektiler ve bir müddet sonra Hakkâri, Çukurca ve Yüksekova'ya geri dönmek için Osmanlı devlet yöneticilerine başvuruda bulundular. Ancak Nasturilerin bir kısmı geri dönerken bir kısmı ise Urmiye'de kalmaya devam ettiler. Urmiye'de kalan Nasturilerin çoğu Ortodoksluk mezhebini kabul ettiler. Rus etkisinin Nasturiler arasında tekrar artmasından dolayı telaşa kapılan İngilizler, daha önce İran'ın Urmiye şehrine göç etmiş olan bu Nasturilerin Rus etkisine girmesini engellemek için onların Osmanlı topraklarına göç etmelerine yardım ederek onlar üzerinde nüfuzlarını arttırmayı amaçladı. Buna karşılık Osmanlı yetkilileri, Nasturilere her konuda yardım sağlayarak, onların sıkıntılarının çözümüne yardımcı olmaya çalıştılar. (Görür 2019: 475)

1907 yılından sonra Rusların, bilhassa İran'daki Nasturiler üzerindeki faaliyetleri daha da arttı. İran üzerindeki çıkarlar konusunda 1907 Rus-İngiliz Antlaşması'ndan³ sonra, Nasturilerin yoğun olarak buldukları Urmiye bölgesiyle İran'ın kuzey batısı görünüşte İran hâkimiyetinde gibi görünse de fiili olarak Rus etkisinde ve Rus askerlerinin denetim altına girdi. (Cezani, 2014: 224-228) Rusların bölgede fiili olarak görünmesi İran'daki Nasturiler için çok

³1907 Rus-İngiliz Antlaşması ile İran, İngiltere ve Rusya arasında üç kısma bölündü. Antlaşma gereğince, İran'ın kuzeyi Rusya'ya güneyi ise İngilizlere bırakıldı. İran ise sadece Tahran ve çevresine hâkim olacaktı. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Abrahamian, 2008: 66; Karadeniz 2006: 33; Cezani, 2014: 224-228)

büyük anlam ifade ediyordu. Çünkü 1907 Antlaşması'nı yürürlüğe koymak amacıyla Rusya, 1909'dan itibaren sistematik olarak İran topraklarını işgal etmeye başladı. Bölgedeki işgallerin amacını kanun ve nizamı sağlamak için yaptığını açıklayan Rusya, Aralık 1911'de İran'a ultimatom⁴ verdi. Fakat İran, Rus şartlarını kabul etmesine rağmen toprakları Rusya tarafından işgal edildi. Dolayısıyla buradaki Nasturiler, artık Ruslarla daha kolay iletişim kurmaya başladılar. (Shuster 1912: 169)

2. Savaşın Başlarında İran'da Rus, Ermeni ve Nasturi İşbirliği

Birinci Dünya Savaşı başladığında, Rus müfrezeleri Culfa, Tebriz, Dilman, Hoy ve Urmiye'de bulunuyorlardı. (Allen ve Muratoff 1966: 226) Bu bölgelerde toplam Rus askerinin sayısı 13 bin civarındaydı. (Larcher 1927: 409) Ruslar 1907'de İngilizlerle yaptıkları antlaşmayla karargâh kurdukları Urmiye, Salmas ve Hoy'u savaş başlar başlamaz resmen işgal ettiler. (Bryce ve Toynbee 2005: 384-385)

İşgal edilen bu bölgede nüfusun çoğunluğu Müslüman (Şii) olan ve sınır bölgelerinde Türkçe konuşan Türklerden oluşuyordu. Urmiye Gölü ile Osmanlı sınırı arasındaki bölgede ise yaklaşık 45 bin Hristiyan yaşıyordu. Bunların yaklaşık 30 bini Nasturiydi. Bölgeyi işgal eden Rusya da Nasturilerle ilgilenmeyi sürdürüyordu. Nasturileri, bölgede önemli bir güç olarak gören Rusya, onları desteklemeye devam etti. Hatta bu süre zarfında bölgeye göndermiş olduğu ajan ve habercilerinin sayısını arttırdı. (Linderholm 1999: 7) Ruslara göre, İran'daki Nasturilere daha fazla para yardımı yapılmalı ve konsoloslar tarafından himaye edilmeliydiler. Ayrıca misyonerler vasıtasıyla Nasturilerle irtibat devam etmeliydi. Çünkü Nasturilerin Ortodoksluk mezhebine döndürülmesinin iyi olacağını düşünüyorlardı. Kısacası Ruslar, bölgede faaliyetlerinin devamı için bu durumu zaruri görüyorlardı. Bundan dolayı 1914 yılında Rusya, Urmiye'de kurulan misyona daha fazla maddi destek sağladı ve bu misyon, İran ve Doğu Anadolu'da yürütülen faaliyetlerin merkezi oldu. 1912 de Tergevar, 1913'te Salduz'da şubeleri açılan bu misyonun 1914 de de Mergevar, Bradost ve Salmas'ta birer şubeleri açıldı. Bu misyonun çalışmaları 50 bin nüfuslu Urmiye'deki Nasturiler üzerinde daha etkili olurken, Salmas'ta da Nasturilerin bir kısmı Ortodoksluğu kabul etti. Ayrıca bu misyon, faaliyetlerini eğitim işleri ile yürütüyordu. Misyonun 73 öğrencisi olan bir okul-pansiyonu ve kız okulunda 34 öğrenci vardı. 64 köyde de 3 er sınıflık okullar açtı. Burada 1945 öğrenci eğitim görüyordu. Misyonun diğer bir amacı da Kürtlerin kendilerine meyillerini artırmaktı. Dolayısıyla Nasturilere yardım edilirken komşuları Kürtlerin tepkisini çekmemeye dikkat edilmekteydi. Çünkü Kürtlerle de ittifak yapmak önemliydi. (Akgül 1995: 101)

Rusların İran'daki işgallerinden sonra Nasturiler, Rusya ile henüz resmi olarak savaşa girmeyen Osmanlı Devleti'ne karşı

görüşmelere devam ettiler. Bu görüşmeleri yapan şahıslardan biri Ağapetros'tu. Ağapetros, Çölemerik kazası ahalisinden ve Nasturi idi. Bu şahıs, daha önce bir süre Urmiye Osmanlı fahri şebenderliği vekâletinde bulunmuştu. Bunun dışında Osmanlı-İran Hudut Komisyonu'na memur tayin edilen ve mahalli Rus konsolosu tercümanı olarak da görev yapmıştı. Dolayısıyla Ruslarla ilişkileri iyi olan Ağapetros, Urmiye'de bulunduğu sırada Rus Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Andreyovski tarafından makamında ağırlandı. Daha sonra Ağapetros, Ruslardan gördüğü yardım ve vaatler karşılığında Ruslara temayül etti ve Osmanlı aleyhinde faaliyette bulunan bazı Kürt aşiretlerini Osmanlı Devleti'ne karşı tahrik etmeye başladı. Bunlardan biri Kürt aşiret reisi Abdurrezak'tı. Ağapetros, Urmiye'de Osmanlı aleyhinde faaliyette bulunan Abdurrezak'ı, Urmiye Osmanlı şebenderliğinden Rus konsoloshanesine kaçabilmesi için aracı oldu. Bununla da kalmayan Ağapetros, Urmiye ve Salmas havalisinde meskûn olan yaklaşık on beş bin Nasturi'nin Rus Ortodoks Mezhebi'ne geçmeleri için ön ayak oldu. İran'daki faaliyetlerinden sonra Ağapetros, Osmanlı idaresindeki Koçanis'de (Nasturi Patriği'nin ikamet ettiği köy) yaşayan Mar Şamun⁵ ile etrafındaki Nasturileri de Ruslar lehine çalışması için teşvik etmeye başladı. Bu amaçla Gevar ve Çölemerik gibi kazalarda meskûn Nasturileri, Rus Ortodoks mezhebine geçmeleri için teşvik etti. Onun faaliyetlerinden rahatsız olan Osmanlı Devleti, Rusların hafiyesi ve propagandacısı olan Ağapetros'un beraberindekiler ile Urmiye'ye geri dönmeye mecbur edilmesi için yerel idarecilere emir verdi. (BOA, D.H. K.M.S. 23/43)

Rusların İran'daki Nasturilere yönelik faaliyetlerine karşılık Osmanlı Devleti de harekete geçti. Van Valisi Cevdet Bey, 1914 yılının Ağustos ayında Nasturi Patriği Van'a davet etti ve kendisiyle burada bir görüşme gerçekleştirdi. (Linderholm 1999: 16) Burada Osmanlı idaresinde yaşayan Nasturilere yapılacak yardıma dair uzun görüşmeler yapıldı. Görüşmede kendisine çeşitli hediyeler takdim edilmesinin yanı sıra para ve silah yardımı sözü verildi. Bu yardım, savaşa girildiği takdirde tarafsız kalınması ve Rusların yanında yer alınmaması koşuluyla yapılacaktı. Benzer şekilde bir teklif de Musul'daki Alman konsolosundan geldi. Alman konsolosu da Nasturilerin bağlılıkları karşılığında, kendilerine özerklik verileceğini ve can güvenliklerinin sağlanacağına yönelik teminat verdi. Bu teklifler, Patrik tarafından hemen reddedilmedi ve Patrik görüşmeden sonra Van'dan Rayat'a döndü. Oradaki Hristiyanlara savaş sırasındaki duruma göre hareket edileceğini bildirdi. (Hanım 1996: 71)

Rusların yardımlarına karşılık onlara sempati duyan ve onlarla ortak hareket eden İran'daki 10 bin Nasturi, savaşın başlaması ile birlikte Rusların yanında savaşmak üzere Kafkasya'ya gitti. (Akgül 1995: 137) Ruslardan aldıkları destekle de İran'da Müslüman halk üzerinde baskı kurmaya başladılar. Urmiye şebenderliğinden gönderilen telgrafa göre Ruslar, Nasturilerin de desteğiyle Gölegen köyünde⁶ yaşayan halka müteceviz hareketlerde bulunarak halkı

⁴ Ultimatomda meclisin kapatılması ve Rusya ve İngiltere karşıtı kişilerin kabine dışı bırakılmasının yanı sıra Amerikalı ekonomist Shuster'in ülkeden kovulması da isteniyordu. Üstelik Rusya şartların kabul edilmemesi halinde işgallerin devam edeceğini İran Hükümeti'ne bildirdi. (Shuster 1912: 169)

⁵ Nasturi patriklerine verilen bir unvan.

⁶ Türkiye-İran sınırında bir köy

rahatsız ediyorlardı. (BOA, DH. EUM. EMN. 110/50) Aynı şekilde Tergevar nahiyesi dâhilindeki köylerde Nasturilerle birlikte yaşayan Müslüman Kürtler, Rusların bir müfrezesi tarafından köylerinden çıkarıldılar. Yerlerinden edilen Kürtlerin, hayvanları bir Rus zabiti tarafından el konularak Nasturilere dağıtıldı ve Kürtlerin vergilerini gümrüğe değil, Rus bankasına teslim etmeleri için baskıya maruz bırakıldılar. (BOA, DH. EUM. EMN. 115/37) Bu tür davranışlar, Nasturiler ile Kürtler arasında uzun yıllar sürecek olan çatışmaların alt yapısını oluşturdu.

İran'da Nasturileri destekleyenler sadece Ruslar değildi. Ermeniler⁷ de Nasturiler ile birlikte hareket ediyorlardı. Çünkü Ruslar Nasturilere olduğu gibi Ermenilere de bazı vaatler de bulunmuşlardı. Tebriz Rus konsolosu, Ermenilere kendilerine destek vermeleri halinde bir "Ermenistan devleti" kurma vaadinde bulunmuştu. Ayrıca Ruslar, Ermenilere her türlü askeri teçhizat desteği de sağlıyorlardı. Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Tahran Sefareti tarafından Başkumandanlık Vekâletine gönderilen telgrafta, Rusların İran ve Kafkasya'da bulunan Ermenilere silah dağıttığını haber veriyordu. Bunun dışında Kafkasya ile İran sınırında meskûn olan Ermenilere askeri teçhizat dağıtmanın yanında, Rusya'ya muavenet ettikleri takdirde kendilerine muhtariyet verilebileceği vaat ediliyordu. (BOA, HR. SYS. 2362/3) Bundan dolayı Nasturilerle birlikte Ermenileri de Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtan Ruslar, Osmanlı Devleti'ni savaşın için çekmeye çalışıyordu. Rus Hükümeti, bu şekilde destek verdikleri İran'daki Ermeni ve Nasturileri silahlandırarak gerek İran'ın Azerbaycan eyaletine bağlı vilayetlerde ve gerekse Osmanlı sınırında bulunan bölgelerde kullanmayı düşünüyordu. Ruslar, Osmanlı ile savaş olduğu takdirde Nasturilerin, Ermenilerin ve Kürtlerin isyanının zamanında hazırlanmasının gerektiğini ve ayrıca Azerbaycan eyaletinde teşkil edilecek çetelerin, oradaki kuvvetlerinin nezareti altında İran yönetiminden gizli olarak hazırlanmasını ve şu an için silahların hazır olduğu ve lazım oldukça kendilerine verileceğini söylüyordu. Ayrıca mali ihtiyaçlar için de kredi açıldığını ve çetelerin faal olarak harekete geçmesinin de yalnızca kendi emirleri ile olacağını ifade etmişlerdi. (Güneyli 2005: 26)

Ruslar, bu planlar dâhilinde savaşın ilk günlerinde Ermeni, Nasturi ve Kürtlerden müteşekkil çeteler oluşturmayı planlıyorlardı. Bu amaçla Eylül 1914'de de İran topraklarında kendilerine rakip olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne karşı yeni birliklerin kurulması için harekete geçtiler. Buna göre Hoy'da ve Deylemekan'da, General Vuruyanov'un ve Hoy konsolosunun; Makü'de Rus konsolosu Olferov'un; Urmiye'de Rus konsolosluğu ve Albay Andreyevski denetiminde Nasturi ve Ermenilerden oluşan birlikler ve Abdulrezak'ın desteğiyle Kürtlerden oluşan birlikler kurulacaktı. (Güneyli 2005: 26) Bilhassa daha önce

Ermenilerden oluşturulan birlikler, Hoy ile Van arasında konuşlandırılmışlardı. Ermeniler, bu bölgede asayiş sorunlarına sebep oluyorlardı. Osmanlı Devleti, sınırda asayiş sorunlarına sebep olan Ermenilerin engellenmesi için Rusya nezdinde harekete geçti. Ruslar tarafından himaye edilen Ermenilerin, tecavüzatına son vermeleri için Rus konsoloslara gerekli uyarılar yapıldı. Hoy ve Urmiye konsoloslarının ise mezkûr olaylardan sorumlu olduklarından Petesburg tarafından azl edilmeleri için girişimlerde bulunuldu. Fakat Rus hükümeti, Osmanlı Devleti'nin taleplerini geri çevirdi. Bunun üzerine Urmiye şebkenderi Ragıp Bey, 12 Eylül 1914 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği telgrafta, Osmanlı-İran sınırında emniyet kalmadığından Osmanlı uyruklu yolcuların huduttan geçmelerine müsaade edilmemesi gerektiği uyarısında bulundu. (ATASE, 241/2)

Rus destekli Nasturi ve Ermeni çetelerin saldırılarına karşılık 1914 yılının Ekim ayı başlarında Kürt aşiretleri Urmiye'ye saldırdılar. Ruslar, Nasturilere takviye kuvvetleri ve silah gönderdiler. 3 günlük savaştan sonra Kürtler geri püskürtüldüler. Böylece İran, savaş sırasında kendini tarafsız ilan etmesine rağmen, ülkenin batı bölgelerinde ilk çatışmalar başladı. (Linderholm 1999: 7) Rusların silah dağıtarak destek verdiği Nasturiler, bölgede yaşayan Türkler ve Osmanlı uyruklarına karşı da çetin bir mücadele içerisine girdiler. 21 Ekim 1914 tarihli Van valiliğinin telgrafına göre Urmiye'de Nasturilerle birlikte hareket eden Ruslar, vilayette yaşayan kendilerini desteklemeyen Müslüman halka zulmediyordu. Buna göre şebkenderhane önünde kurulan darağacında Balad karyesi ağalarından tüccar Salih, Hacı İsmail, Hacı Ali ve Yusuf Ali ve daha birçok kişi Müslüman halka tecavüze yeltenen Nasturi ve Ruslara karşı muavenet de buldukları için idam edilmişlerdi. Nasturilerin de idamları izlemek için toplandıkları ve bundan dolayı Müslüman halkın matem içerisinde olduğu bildiriliyordu. İdamların son bulması için mahalli İran hükümetine başvurulmasına rağmen sonuç alınmadığı ve müdahale edilmediği takdirde 12 kişinin daha idam edileceği bildiriliyordu. Ayrıca Ruslar ve Nasturiler, vilayetdeki 1500 haneyi yağmalayıp harap etmişlerdi. Rusların ve Nasturilerin sebep oldukları vahşet o kadar büyüktü ki korkudan ahaliden bazılarının bağrının çatlayacak hale geldiği iddia ediliyordu. Bu vahşetin engellenmesi için de Osmanlı hükümetinin önlem alması için çağrıda bulunuluyordu. (BOA, DH. ŞFR. 445/34)

Rusların ve Ermenilerin desteklediği Nasturiler ile Müslüman Kürtler arasında Azerbaycan eyaletinde vuku bulan çatışmalar hem İran'ı hem de Osmanlı Devleti'ni tedirgin ediyordu. Tahran sefiri Asım Bey'in Hariciye Nezaretine gönderdiği 22 Ekim 1914 tarihli telgrafında, bölgedeki olayların Azerbaycan eyaletinin savaş alanı haline gelmesi ihtimalini kuvvetlendirdiğini belirtiyordu. Devamında Asım Bey, şayet Azerbaycan eyaleti savaş alanı haline gelirse bölgenin büsbütün harap olacağını ve bu ihtimalin bertaraf edilmesi için Osmanlı Devleti'nin niyetinin ne olduğunu soruyordu. Hükümet ise Asım Bey'e verdiği cevapta tarafsızlık siyasetine bağlı kalmacağını ve savaş niyetinde olunmadığı şeklinde idi. Ancak İran hududunda takibat yapılmasının ise tedbir amaçlı olduğunu şayet savaş zuhur

⁷ Osmanlı'daki Ermenilerle Nasturiler arasındaki ilişkiler, mezhepler farklılaşmalar sebebiyle 19. yüzyılın başlarına kadar zaman zaman bozulmuştur. Yüzyılın sonunda Ermeni olaylarının başlaması dolayısıyla Nasturiler, Ermenilerden uzak durmaya çalışmışlardır. Bu olaylar sırasında Nasturiler, Ermenilerin isteklerine rağmen kendilerine destek vermemişlerdir. Fakat Birinci Dünya Savaşı yıllarında hem Osmanlı hem de İran himayesi altında yaşayan Nasturiler, Rusya'nın teşvik ve yönlendirmesiyle Ermenilerle birlikte Osmanlı Devleti'nin karşısında savaşa girdiler. (Özdemir, 2017: 91).

ederse Osmanlı kuvvetlerine hücum eden nerde bir Rus ve destekçisi Nasturi ve Ermeni görülürse ona göre cevap verileceği de ekledi. Ayrıca Rus askeri Azerbaycan'da bulunduğu müddetçe savaş ihtimalinin her zaman devam edeceği belirtildi. Savaş ihtimalinin ortadan kalkması için Azerbaycan'ın bir an evvel Ruslar tarafından tahliye edilmesi gerekiyordu. Osmanlı Devleti, Ruslar Azerbaycan'ı tahliye ettikleri ve Osmanlı-İran hududundan çekildiği ve İran'ın istiklaline ve tarafsızlığına riayet edildiği takdirde kendilerinin İran'ın istiklal ve tarafsızlığına riayet edeceğini vurguladı. (ATASE, 250/28) Osmanlı Devleti'nin bu tutumuna rağmen Urmiye konsolosu Ragıp Bey ise geçici olarak, Osmanlı ordusunun Urmiye'ye gönderilmesini talep ederken Rusların ve destekçileri Ermeni ve Nasturilerin sebep oldukları bu olayların bölgeye hareket için meşru sebepleri ortaya çıkardığını ifade etmiştir. (BOA, HR. SYS. 2337/2)

Azerbaycan bölgesinde yaşayan Ermeni, Nasturi ve Kürtler çatışma halinde idiler. Bölgedeki Osmanlı yanlısı Kürtler, hem Rusların hem de Nasturilerin hedefindeydi. (Ayaydın 2016: 80) Nasturi olan Cilo aşireti, genelde cesur olarak bilindiklerinden dolmalı tüfeklerle silahlandırıldıktan sonra Rus kuvvetlerinin Kürtlere karşı öncü birliği olmaktadır. 1 Kasım 1914'de İran'ın Azerbaycan Kargozarı'ndan, İran Dışişleri Bakanına gönderilen Urmiye Kargozarı'nın raporunda; Tergaver'in bazı köyleri ile Mevane'de oturan Cilo (Nasturi-Asur-Keldani) Aşireti mensupları, Kürtlerle aralarında çıkan çatışmada birçok kadın ve erkeğin öldürüldüğünü rapor ediyordu. Bu sırada 30 kişi öldürülmüştü. Kürtler, kentten ayrıldıktan sonra Cilolar, halkı Müslüman olan Ba'lulan ve Kincine köyleri sakinlerine Kürtlere yardım ettikleri ve Ruslara nişan aldıkları bahanesiyle saldırmışlardı. Bu sırada birçok ev yağmalanmış ve çok sayıda insan katledilmişti. Osmanlı Urmiye konsolosluğu da aynı şekilde iki köyün tamamen yağmalandığını ve 50 kişinin öldürüldüğünü açıklasa da bu iddialar doğrulanamamıştı. Ciloların durdurulması için Azerbaycan valisi tarafından bölgeye hemen Kazak birlikleri gönderilmişti. (Gaunt 2009: 36, 44, 47, 52, 56,57)

Azerbaycan eyaletinde bu olaylar yaşanırken İran Hükümeti, Rusların, Ermenilerin ve Nasturilerin sebep oldukları bu olaylar için bazı siyasi girişimlerde bulunuyordu. Ruslardan topraklarını boşaltma talebinde bulunan İran hükümetinin her seferinde talepleri Ruslar tarafından reddediliyordu. Rus Ortaelçisi Korostovetz, Azerbaycan'daki Rus birliklerini geri çekmemelerinin sebebi olarak Kürt aşiretlerinin sebep oldukları bu tür can sıkıcı olayları ve İran hükümetinin bu eyalette silahlandırılmış bir gücünün eksikliğini gösteriyordu. Ayrıca, Korostovetz, Rusya ve diğer yabancı ülkelerin insanların güvenliğini sağlayan tek gücün kendileri olduklarını söylüyordu. Dolayısıyla İran hükümetinin Azerbaycan'da silahlı bir gücünün olmaması eyalette sözünün geçmediği bir yer haline gelmişti. (BOA, DH. EUM. 3. Şube. 2/55)

İran'daki Nasturi olayları devam ederken Osmanlı idaresindeki Hakkâri ve civarındaki Nasturiler de isyan

hazırlığındaydılar. Osmanlı Devleti, ilk etapta Nasturilerin hükümete karşı fiilen bir teşebbüs ve hareketleri olmadığı sürece askeri bir harekâta ihtiyaç olunmayacağını 5 Kasım 1914 tarihli bir telgrafla Van vilayetine bildirmiştir. (BOA, DH. ŞFR. 46/195) Fakat Rusların, İran'daki Nasturileri destekleyerek Kürtlere karşı katliamlara girişimleri Osmanlı birliklerini harekete geçirdi. 1 Kasım 1914'de İran'ın Azerbaycan Vali Yardımcısının İçişleri Bakanına gönderdiği ve Urmiye Valisi E'timad'ü-Davle'nin telgrafına dayandırdığı bilgiye göre, Osmanlı birlikleri Kürtlerle birlikte Cormi ve Bidkar'da İran sınırını geçerek Rus, Ermeni ve Nasturilere karşı savaşmışlar ve her iki taraftan da ölenler olmuştu. Osmanlı kuvvetlerinin İran sınırını geçmesi ve Azerbaycan topraklarında bu tür bir hadiseye sebep olmaları İran'ı rahatsız etti ve İran'ın tarafsızlığına saygı duyulması gerektiği Osmanlı Devleti'ne bildirildi. Fakat bu olaylar devam ettiği için ileriki süreçte Osmanlı Devleti, daha büyük birlikleri bölgeye sevk etmek zorunda kaldı (Gaunt 2009: 58) İran'daki durumun günden güne kötüye gittiğini Osmanlı Hükümeti'ne rapor eden Sefir Asım Bey, bölgenin anarşiye teslim olduğunu ve İranlı yerel yöneticilerin Ruslardan daha katı olduklarını ve bunların Rusların elinde bir alet olduklarını ifade ediyordu. İran hükümetinin de mahalli hükümet yetkilileri üzerinde tesiri olmadığını ve ismen var olan İran hükümetinin Ruslar tarafından kolay bir şekilde yönlendirildiğini ve bu yüzden de bu konuda İran hükümetine güvenilemeyeceğini vurguluyordu. Asım Bey, İran hükümetiyle yapılan bütün müzakerelerin, Ruslara ve İngilizlere iletildiğine inanıyordu. Kürt aşiretlerinin Osmanlı tarafından desteklenmesinin düzenli ordu ile takviye edilmediği müddetçe fayda vermeyeceğini ve bu yüzden katledilen Kürtlerin günahının Osmanlı'nın boynunda olacağını ifade etmiştir. (BOA. HR. SFR (20). 121/49) Ayrıca Asım Bey, Osmanlı Devleti tarafından, Kürtler, Ruslara ve destekçileri Ermeni ve Nasturilere saldırmaları için destekleyip savaşa girmeyecekse, Kürtler açısından sonu felaketle bitecek bir durumla karşı karşıya kalınacağını ifade etmiştir. Çünkü Kürtlerin bu saldırılarına, Ruslar, Ermeni ve Nasturilerle birlikte karşılık verilerse, çaresiz kalan Kürtler, katliama maruz kalabilirdi. Bu noktada Osmanlı Devleti'nden izleyeceği siyaseti netleştirmesini isteyen Asım Bey, eğer İran'daki Kürtlere destek verilmeyecekse hem kendisine hem de sınırdaki memurlara şüpheli her türlü harekâttan kaçınmaları talimatının verilmesini talep ediyordu. (BOA, HR. SFR. (20). 121/42)

3. Osmanlı Birliklerinin İran Topraklarına Girişi ve Rus Destekli Nasturi Çetelerle Mücadele

Nasturilerin gerek Osmanlı-İran sınırında ve gerekse İran'ın kuzey batısında sebep oldukları katliam ve karışıklıklardan sonra Osmanlı Devleti harekete geçti. Rusların destek verdiği Ermeni ve Nasturilerin, Osmanlı-İran hududu üzerinde bulunması ve sürekli sınırı geçmeye teşebbüs etmeleri Osmanlı birliklerinin hududu geçerek İran topraklarına girmesine sebep oldu. Bu amaçla Kürt aşiret reisi Emir Haşmet başta olmak üzere bölgedeki Müslüman Türk ve Kürtler ile İranlıların da destek verdiği Osmanlı birlikleri, Bazargan sınırından İran'ın Azerbaycan eyaletine geçerek

Ruslara ve onların destekçileri Nasturi ve Ermenilere saldırdılar. Böylece İran'ın kuzey batısı savaş alanına döndü. (Güneyli 2005: 27) Kısa süre sonra Ruslar ve müttefikleri Nasturiler için önemli bir nokta olan Kotur, 14 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı birlikleri tarafından zapt edildi. Birlikler, aynı bölgede Rusları ve Nasturileri takip etmeye devam ettiler. (BOA, HR. SYS. 2108/6) Bu sırada Rus tahrıklarına karşı 2 tabur ve 2 dağ bataryasından oluşan Van Jandarma Fırkası da harekete geçti. Fakat Başkale, Saray ve Kotur arasında Rus destekli Ermeni ve Nasturi çeteleriyle temasta bulunan Fırka, başarısız oldu. (Çakmak 1991: 386)

Osmanlı birlikleri İran topraklarına girdikten sonra Ruslarla birlikte hareket eden Ermenilere ve Nasturilere karşılık Urmiye ve Salmas civarındaki mahalli Müslüman aşiretler de Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldılar. Ruslar bu anlaşmayı öğrendikten sonra Urmiye'deki birkaç Müslüman din adamına ölüm cezası verdiler ve kentin ana meydanında astılar. (Yonan 1999: 111) Aynı dönemde İran'ın Urmiye bölgesi Nasturileri ile bölge Kürtleri arasında da mücadele devam ediyordu. 26 Kasım 1914 tarihine ait bir belgeden Bacirge cihetinden İran'a geçen Türk birliklerinden bir hudut taburu, aşiretlerin de yardımıyla Urmiye ve Salmas arasındaki Somay ve Bradost nahiyelerini işgal etmişti. Fakat kısa bir süre sonra Ruslar tarafından silahlandırılan Urmiye'de toplanan 3000 kadar Nasturi, bu taarruzu geri püskürtmeyi başarmışlardı. (Çetin 1986: 66)

İran'da mücadele devam ederken Enver Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu 27 Aralık'ta Sarıkamış'ta Rus mevzilerine saldırdı. Bu durum karşısında Rus ordusunun komutanı Mişlayevski paniğe kapıldı ve ordusuna İran'dan çekilmesini emretti. (Swietochowski 1988: 107) Buna karşılık İran'daki Rus ordusunun komutanı General Tjernozubov, İran'dan ordusunu geri çekmeye başladı. (Linderholm 1999: 8) Bu amaçla 2 Ocak 1915'te Kuzey Batı İran'daki Kazak alayları hızla geri çekildiler ve sınırı geçerek Rus ordusuna katıldılar. (Yonan 1999: 119) Rusların bu durumu, Osmanlı birliklerinin daha kolay ilerlemelerine olanak sağladı. Bu fırsatı değerlendiren Ömer Naci Bey, 29 Aralık 1914 tarihinde gerçekleşen Meyandoab Muharebesi'nden sonra emrinde bulunan aşiret kuvvetleriyle Salduz-Urmiye istikametinde hareket halinde olan birliklerle beraber Urmiye'ye girdi. Önlerinde bulunan Ruslar ve Nasturiler Salmas'a çekildiler. (BOA, DH. EUM. 2. ŞB. 3/ 44) Daha önce Rusya'nın kontrolündeki Urmiye'ye topluca göç eden Nasturiler, burada ilk kez Rusya'nın ihaneti ile karşı karşıya kaldılar. Çünkü savaş sırasında Nasturileri bölgeye davet eden Rusya, Sarıkamış harekâtının başlaması ile ansızın Urmiye ve Salmas'ı boşalttı ve Nasturileri kaderleriyle baş başa bıraktı. Rusların Urmiye ve Salmas Vadisi'nden ayrılmasından iki gün sonra, Kürt Begzade-Herki ve Zerza aşiretleri buraya gelerek civardaki Nasturi köylerine hücum etmeye başladılar. Bu Kürt aşiretleri, savunmasız kalan Nasturilerden ihanetlerine karşılık intikam aldılar. Hoy, Urmiye ve Tebriz mintikasında da olaylar kötü bir hal aldı. (BOA, DH. EUM. 2. Şube. 4/41) Bunun üzerine Tergaver'de yaşayan 10.000 Nasturi, Ruslardan yardım talebinde bulundu. Fakat yardım gelmeyince Tergevar'da yaşayan Nasturilere saldıran Kürtler, birçok Nasturi'yi öldürdü. Devam eden çatışma esnasında

Rus konsoloslu tarafından silahlandırılan bir grup Nasturi, Kürtleri bölgeden uzaklaştırdı. (Sykes 1921: 437) Bu esnada çatışma, açlık, salgın hastalıklar ve diğer sebeplerle 4000 Nasturi hayatını kaybetti. (Çiçek 2006: 542) Bir kısım Nasturi de Urmiye'deki yabancı misyonlara sığındı. Birkaç hafta içinde, Amerikan misyonuna 17 bin kişi ve Fransız misyonuna 3 bin kişi sığındı. (Linderholm 1999: 8) Bu olaylar devam ederken bazı Kürt aşiretler de teçhizatlarının olmadığını ileri sürerek, çevreyi de tahrip ederek çekildiler. (BOA, DH. EUM. 2. Şube. 4/41)

Rusların, Urmiye ve Salmas'tan ayrılmasıyla Osmanlı birlikleri Tebriz'e doğru harekete geçti. Bu harekât karşısında tedirgin olan bazı yerel güçler İran'ın sair mahallerindeki Rus askerlerini Tebriz'de toplamaya çalıştılar. Fakat toplamaya çalışılan bu askerlerin önemli bir gücü yoktu. (BOA, DH. EUM. 2. Şube. 1/30) Tebriz'e doğru ilerlemeye devam eden Osmanlı birlikleri, Salmas'a girdiler. Osmanlı kuvvetleri karşısında duramayan Rus destekli Nasturiler, Hoy tarafına çekilmeye başladılar. Bu sırada Nasturiler, kendilerine engel olabileceklerini düşündükleri birkaç yaşlı insanı ve çocukları da oldukları yerde bırakıp Ruslarla birlikte bölgeden kaçtılar. Türk birliklerinin önünden kaçan 15 bin Nasturi Urmiye'deki Amerikan misyonuna sığındılar. Bunun dışında Osmanlı birliklerinin karşısında duramayan 25 000 Ermeni ve Nasturi de Urmiye bölgesindeki Rus sınırını aşarak Ermenistan ve Gürcistan'a geçtiler. (Yonan 1999: 111) Osmanlı birliklerinin takibati sonucu yolda bazı Ermeniler ve Nasturiler yakalanarak cezalandırıldılar. (BOA, DH. EUM. 2. Şube. 3/66) Ermenistan ve Gürcistan'a geçen Ermeni ve Nasturiler, Burada Erivan ve Tiflis'in çevre köylerine yerleştirildiler. Bilhassa yerli halk Ermenilere destek olmaya çalışsa da en büyük destekçileri yerli Ermeni soydaşları olmuştu. Ermeniler, soydaşları için yardım komiteleri kurdular. Fakat Nasturiler buradaki soydaşlarından yeterli desteği alamadılar. Buna karşın Rus hükümeti, demiryolu nakliyesini ücretsiz yaparak Nasturilere destek oldu. Fakat bu yardımlara rağmen salgın hastalıklar ve açlık gibi sebeplerden dolayı Nasturilerin sayıları üçte bir oranında azaldı. (Yonan 1999: 111)

Osmanlı birlikleri, Salduz ve Urmiye'ye doğru ilerlemeye devam ederken bu havalideki Debukri ve Begzade aşiret güçlerinin de Salduz'a doğru yola çıkmaları için davet gönderildi. (ATASE, 193/698) Daha sonra Osmanlı birlikleri birkaç koldan Tebriz'i tehdit etmeye başladılar. Ömer Naci komutasındaki çoğu Kürt aşiretlerinden oluşan gönüllüler 4 Ocak 1915'te Urmiye'yi zapt ettiler. Bunun dışında Muhtar Bey de yüz kadar Osmanlı kuvvetiyle Meraga'dan Tebriz'e doğru ilerliyordu. Bu sırada Tebriz şehri civarındaki Acı Köprü'de 800 kadar Rus piyade süvarisi müdafaa için bulunuyordu. Osmanlı birliklerinin yaklaştığını öğrenen Ruslar, Culfa yolu üzerinde bulunan Sofyan'a çekildiler. Muhtar Bey, 9 Ocak'ta Tebriz'e girdi. Halk, Muhtar Bey'in şehre girişini sevinçle karşıladı. Bu sıralarda Ömer Fevzi Bey idaresindeki kuvvetler de Ruslara karşı verdikleri başarılı mücadeleden sonra 12 Ocak 1915'de herhangi bir direnişle karşılaşmadan Tebriz'e girdiler. (BOA, HR. SYS.2338/50) Tebriz zapt edildiğinde Osmanlı Devleti'nin Tahran Sefiri Asım Bey'in Hoy'da 16 bin Rus askerinin bulunduğunu fakat bunların çekilmek üzere olduklarını Almanya sefaretine

çektığı bir telgrafta bildirmişti. (BOA, HR. SYS. 2338/49) Ruslar, Sofyan'ın zapt edilmesi üzerine Ermeni ve Nasturileri de alarak geri çekiliyorlardı. (ATASE, 197/598; BOA, DH. EUM. 2. Şube. 4/11) Tebriz'de bulunan Rus kuvvetleri de şehri tahliye ederek, mühimmatları ile Acı Su kenarına çekildiler. Tebriz Rus konsolosu da Tebriz'i terk ederek Culfa'ya kaçtı. Bu sırada İran'ın Gilan, Mazendaran ve Meşhed şehirlerinden de Rusların çekilmekte oldukları haberleri geliyordu. Bu yüzden bölgede şimdilik Rus tehlikesi bertaraf edilmişti. (BOA, DH. EUM. 2. Şube. 4/13; BOA, DH. EUM. 2. Şube. 3/56) Tebriz'in zapt edilmesi üzerine Rusların yanında savaşan Nasturiler, Osmanlı birliklerinin kendilerinden intikam alacaklarından korkarak bölgeyi terk ettiler. (Ayaydın 2016: 247)

Kafkasya'da durum Osmanlı aleyhine gelişince Ruslar, yeniden İran'daki konumlarına geri dönmek istediler. Mişlayevski yerine Yudenich, komutayı ele aldıktan sonra Tebriz'in tekrar ele geçirilmesini emretti. Bunun üzerine Çernozobof, V. ve VI. Alaylar ile 2 Kazak alayı ve 2 batarya ile Sofyan'a ve Sofyan köyü yakınlarında Osmanlı birliklerine saldırdı. Nasturi güçlerle de desteklenen Rus kuvvetleri, 400 süvari, 1000 piyade, 2 mitralyoz ve toptan oluşurken, Osmanlı birlikleri, Savuçbulak'taki Debukri Aşireti mensuplarının olduğu 400 Kürt atlısı ile 600 piyade ile süvariden ibaretti. Bu şartlar altında Ruslarla karşı karşıya gelen Osmanlı birlikleri, ağır bir hezimete uğradılar. Bu muharebede iki cebel topu ile çok sayıda cephane düşmanın eline geçti. Osmanlı birlikleri de Rus kuvvetleri karşısında tutunamayarak Serderud köyüne çekildiler. (Ayaydın 2016: 247) 28 Ocak'ta Sofyan'ı ele geçiren bu kuvvetler, 29 Ocak'ta Savlon'a girdiler. Ruslar, daha sonra ileri harekâtlarına devam ederek Kotur Boğazı ve Salmas'a doğru ilerlediler. Osmanlı birlikleri de Kuşçu Gedik'i ve Urmiye'yi müdafaaya çalışmaktaydılar. (ATASE, 197/598) Rus ilerleyişi karşısında tutunamayan Ömer Fevzi 29 Ocak'ta Savuçbulak'a çekildi ve 30 Ocak'ta Ruslar tekrar Tebriz'i işgal ettiler. (Çakmak 1936: 43-44)

Şubat ayında Urmiye'deki İran'ın resmi makamları, Fransız misyonunda görevli önde gelen 61 Nasturi'yi sebepleri belirtilmeden gözaltına aldı ve bu insanları serbest bırakmak için büyük miktarda para talep ettiler. Misyonerler, para karşılığında sadece 20 Nasturi'yi kurtarabildi. Serbest bırakılmayan 41 Nasturi ise 22 Şubat'ta Tscharach Kapısı'nın merdivenlerinde kafaları kesilerek idam edildi. İdam edilenler arasında Nasturi Patriği de vardı. Ertesi gece ise Hristiyan Gülpaschan köyü Kürtler tarafından saldırıya uğradı. Buradaki 51 Nasturi öldürüldü, köy yağmalandı ve genç kadınlar kaçırıldı. Bundan sonra 1 Mart'ta Ruslar, Salmas bölgesinin merkezi olan Dilman'ı (Sapur) geri aldı ve Kürtleri ve İranlıları buradan çıkardı. Buna misilleme olarak, kovulanlar Salmas Vadisi'ndeki Nasturi köylerinde yaşayan 720 kişiyi öldürdüler. (Linderholm 1999: 8-9)

Tebriz'in Ruslar tarafından tekrar işgal edilmesinden sonra Osmanlı birlikleri de boş durmadılar. Türkistan'a giden yol üzerinde olmasından dolayı Rus işgali altında bulunan Tebriz

ve çevresine saldırılar düzenlemeye devam ettiler. (Swietochowski 1988: 114) Bu sırada Enver Paşa'nın amacı, bir fırka asker ile İran'ı Rus boyunduruğundan kurtardıktan sonra, Rus ve İngilizler aleyhinde Türkistan, Hindistan ve Afganistan'da ayaklanmalar tertip etmekte. Başka bir fırka ile de Azerbaycan eyaletinin önemli vilayeti olan Tebriz üzerinden Dağıstan üzerine yürüyerek bu yol üzerinden Kafkas halklarını Ruslara karşı ayaklandırmak ve bu suretle de Osmanlı birliklerine karşı savaşan Rus kuvvetlerini arkadan vurmaktı. Enver Paşa, bu planının uygulanması için de firkanın başına amcası Halil Paşa'yı uygun görmekteydi. (Aydemir 2005: 20)

Halil Paşa, İran'a hâkim sıfatıyla değil, sadece Rus boyunduruğundan İran'ı kurtarmak için geldiğini ve Rusların Avrupa'daki bütün cephelerde hiç başarı kazanamadıkları propagandasını yapacaktı. (Kenan 1928: 34) Ayrıca Şii ve Sünni mezhepleri arasındaki ihtilafın kaldırılması için de çalışacaktı. (BOA, HR. SYS. 2109/3) Hoy'da toplanan Ruslara karşı taarruza geçmek üzere, Urmiye istikametine doğru hareket eden Halil Paşa, Nisan 1915'te 10 bin piyade (36 Tabur, 6 topçu) ve binlerce düzensiz Kürt süvarisi ile Van Gölü'nün güney kıyısından ayrıldı ve 16 Nisan'da Urmiye'yi geri aldı. 1 Mayıs'ta, Dilman'da bulunan Ruslara ve Nasturilere karşı saldırı düzenledi. Binbaşı Halil, 5 başarısız saldırıda bin kayıp verip, sınırın kuzey kısmına doğru çekildi. (Linderholm 1999: 7-8) İran topraklarında mücadele devam ederken Hakkâri'deki Nasturiler de savaşa girmeye karar verdiler. Nasturi Patriği Osmanlı hükümetinin savaşın başında kendisine sunduğu teklifleri reddettiğini bildirdi. (Hanım 1996: 70) Çünkü bu tarihlere Nasturiler ve Nasturi Patriği zaten İtilaf devletleri ile birlikte hareket ediyordular. Fakat Patriğin akrabalarından amcası ve Nasturilerden bir kısım muhalif, savaşa Osmanlı Devleti'nin yanında veya tarafsız kalınmasını istemişlerse de istekleri kabul görmemişti. (Dalyan 2004: 992) Bu karar bütün aşiretlerin katıldığı bir toplantıda alındı. Patrik, toplantıyı 12 Nisan 1915'de 500 adamıyla birlikte güvenli gördüğü Dizan yöresinde bulunan Mar Dez köyünde gerçekleştirdi. Burada görüşmeler beş gün sürdü. Görüşme sonucu toplantıya katılanların çoğunluğu İtilaf devletlerinin yanında savaşa girilmesi yönünde karar aldı. Toplantı sonrası Van Valisi ve diğer yerel yöneticilere, Nasturi aşiretlerinin Osmanlı Devleti ile politik ilişkilerini koparmak zorunda olduklarını içeren resmi bir yazı gönderildi. (Hanım 1996: 74) Bu arada Patrik, Azerbaycan eyaletine hâkim olan Rus general ile anlaştı ve 10 Mayıs 1915 yılında, bir anlamda Osmanlı'ya karşı ayaklanmanın resmen tescili olarak da kabul edilen seferberlik ilan etti ve bu seferberlikte kullanılmak üzere Rusya'dan 25.000 tüfek istedi. (Sakin 2013: 210)

12 Nisan 1915'te Nasturiler, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmeye karar verdikten kısa süre sonra Patrik, Azerbaycan eyaletindeki Rus kuvvetlerinin komutanı General Çernazubof'tan bir mesaj aldı. Bu mesajda Nasturileri Halil Paşa'nın ordusuna saldırmaya ve böylelikle müttefik olmaya teşvik ediyordu. (Anzerlioğlu 2000: 74) Bu mesajı ileten

Gevar'daki Rus güçlerinin komuta subayı Andreyovski idi. Bunun üzerine Patrik dağılı Nasturilerden bir birlik oluşturdu ve daha sonra Salmas'ta Rus generali ile görüşmek üzere İran'a gitti. General patriğe ellerinde bulunan her türden tüfeğe büyük ihtiyaçları olduğunu ve yardım istediklerini belirtti. Olabildiğince hızlı bir şekilde kendilerine yardım etmeleri için güçlerin yollanmasında anlaşmaya varıldı. Daha sonra Patrik, Salmas'tan 200 Rus tüfeği ve fişeklerle döndü. Kilise meclisinin aldığı karar doğrultusunda Patrik söz verilen yardım için bir kez daha Salmas'a gitti. Patrik, küçük bir tüfekli birlik ve ileri gelenlerden oluşan temsilciler heyeti ile birlikte yola çıktı. Fakat Başkale'ye varduktan sonra Patrik ona eşlik edenlere geri dönmeleri için izin verdi. Yalnızca aşiret liderleri ile yoluna devam etti ve Salmas'ta onu bekleyen Rus generali ile görüşmeye gitti. Burada yapılan toplantı sonrasında Patrik, Lizan liderini, oradaki konsolosa halkın bir temsilcisi olarak olanları anlatması için Tebriz'e gönderdi. O sırada söz verilen yardımın yapılması imkânsız oldu. Çünkü Ruslar, Salmas'taki güçlerini geri çekiyorlardı ve Patrik'e canlarını kurtarmaları için kendileri gibi davranmalarını söylediler. Fakat Patrik, onların bu önerisini geri çevirdi ve son olarak onlara *"halkımın yanına dönüyorum ve onlarla birlikte yaşayıp onlarla öleceğim..."* dedi. (Hanım 1996: 74-76)

Bu sırada Van civarında Ermenilerin ve Çölemerik'te Nasturilerin isyan etmelerinden dolayı, Kotur ve Dir civarında üç tabur dışındaki diğer kuvvetlerin Van'a sevk edilmesi gerekiyordu. (Sabis 2001: 429) Halil Paşa müfrezesi, İran'da ilerlediği sırada Tahran'daki Amerika misyonerleri, Osmanlı ve İran Kürtlerinin Urmiye havalisinde 800 kadar Nasturi'yi öldürdükleri şeklinde propaganda yapmaya başladılar. Asım Bey ise, bu iddialara karşılık Rus, Nasturi ve Ermenilerin binlerce Kürt'ü öldürdükleri ve Urmiye konsoloslüğümüzü koruyan askerleri de şehit ettikleri, bu yüzden doğan coşkunluk üzerine onlara karşı bu tür bir saldırının olduğunu ve yine Kürtlere yapılanın bin de birinin karşı tarafa yapılmadığını bildirdi. (Bayur 1991: 127) Fakat buna rağmen Başkomutanlık Vekâletinden Halil Paşa'ya gönderilen telgrafta *"Van düşmüştür. Bitlis ve Irak istikameti tehlikeye girmiştir. Daha vahim tehlikeler içinde kalmamak için kısa yoldan geriye çekilip, bu istikametleri tutmak amacıyla üçüncü ordu emrine giriniz"* emri gelmiştir. Başkumandanlık Vekâletinin emri üzerine bağımsız varlığını ve hareketini kaybeden Halil Paşa emrindeki "Birinci Kuvve-i Seferiye", Üçüncü Ordu'nun emrine girdi. (Dinç 1998: 37) 5 Ağustos 1915'de Rus askerlerinin yeniden İran'dan çekilecekleri haberleri yayıldı. Rus askerlerinin Urmiye'den çekilecekleri haberi üzerine Nasturiler tedirgin olmaya başladılar. Bir gün sonra hasta olanların dışındaki bütün Nasturiler, Rus birliklerinin çekilmesini gözlemek ve piyade kıtalarına katılmak için kuzeye açılan yollarda ve caddelerde toplandılar. Cuma sabahı birlikler bölgeyi terk etmeye başladılar. Bir Nasturi, bu sırada Rus konsolosunu ziyaret etti. Konsolos, gitmeyi düşünen herkesin öğleden sonra saat ikiye kadar hazır olmalarını istedi. Hazırlıklar hızla tamamlandı. Bu kez Urmiye'deki Amerikalı misyonerler de Nasturilere katıldılar. Fakat kafileler yolda durduruldular. Çünkü Rus birliklerine Urmiye'ye dönmeleri için emir

verilmişti. Buna rağmen bir kısım Nasturi sınırı geçip Rusya'ya ulaştılar. (Yonan 1999: 311)

Halil Bey'in Kuvve-i Seferiye'si İran'dan çekildikten sonra İran'a gitmesi için bu sefer Ömer Naci görevlendirildi. Naci'nin görevi Azerbaycan eyaletindeki Türkler ile münasebet kurmak ve bölgedeki Müslümanları Ruslar aleyhine ayaklandırarak, kendisine katılan milis kuvvetler yardımıyla Rus kuvvetlerini Azerbaycan eyaletinden söküp atmaktı. (Yılmaz 2008: 151) Ömer Naci harekete geçtiğinde Hakkâri civarında Kürt aşiretleri ile Nasturiler arasında başlayan çatışmalar gittikçe büyüyordu. Nasturiler, Kürt aşiretleri karşısında yenilgiye uğrayarak İran'a firar etmeye başlamışlardı. Bunlardan Debez ve Tehop Nasturileri, İran'a firar ederken Kürt Oramar Aşireti tarafından yolları kesilip büyük bir kısmı öldürülmüştü. Kürtlerden ise 8 şehit vardı. (BOA, DH. ŞFR. 486/88) Aynı şekilde Van Vali Vekilinin bildirdiğine göre İran'a firar eden bu Nasturiler, Osmanlı birlikleri tarafından takip ediliyorlardı. Ayrıca İran'a avdet ettikten sonra tekrar geri dönmeleri için önlemler almıyordu. Bu sırada firar eden bu Nasturiler, Salmas'a gidiyorlardı. Fakat bunlar yolda giderken bazı bulaşıcı hastalıklara yakalandılar. Bunun üzerine Osmanlı birlikleri hastalık kapan Nasturilerin Salmas'a girişlerini engelledi. Buna karşılık Ruslar, bölgeye *"Kuvva-yı İmdadiye"* adıyla Nasturilere yardım ulaştırmaya çalışıyordu. (BOA, DH. ŞFR. 491/116; BOA, DH. ŞFR. 493/46) Bu sırada Urmiye, Van ve Hakkâri civarında yaşayan Nasturiler de isyan halindeydiler. Nasturi Patriği vasıtasıyla dağılı Nasturiler Osmanlı aleyhinde kışkırtılıyorlardı. Nasturiler, Hakkâri mıntikasında bulunan Osmanlı birliklerinin ayrılmalarını fırsat bilerek Çölemerik kazası merkezine hücum ederek, çevredeki köylerde yaşayan halkı katletmişlerdi. Bunun üzerine harekâta geçen Musul Vali Vekili Haydar Bey, Nasturilerin isyanını bastırmak için aşiretlerden oluşan kuvvetleriyle bölgede sükûneti sağladı. (BOA, DH. ŞFR. 478/73)

1915 Ağustos'undan sonra Nasturiler, Hakkâri civarında ağır yenilgiler almaya başladılar. Bu sırada Nasturiler, Osmanlı ordusuna ve Kürtlere karşı yapılan başarısız bir savaştan sonra İran'daki Salmas ovasına vardılar. Bir kısım Nasturi ise Albak ve Başkale'de kaldılar. Salmas'a varan Nasturilere İran'daki Rus elçiliği kucak açtı. Nasturiler, Ruslar tarafından Hoy, Urmiye ve Salmas'taki köylere yerleştirildiler. (Hanım 1996: 78; Yonan 1999: 312) Misyoner raporlarına göre Hakkâri'den 35 bin Nasturi buraya gelmişti. (Sonyel 1997: 231) Urmiye'de görevli Amerikalı presbiteryen misyoner E. T. Allen ise 8 Kasım 1915 tarihinde Amerikalı misyonerler idaresine gönderdiği mektupta, Salmas ovasına güçlülkle varabilen bu insanların 15-20 bin civarında olduğunu. (Bryce ve Toynbee 2005: 372) Salmas'a gelen bu Nasturilerin durumu oldukça kötüydü. Hastalık, kıtlık, giyecek yetersizliği ve evsizlik sebebiyle gelenlerin üçte biri öldü. Yine de buraya ulaşan Nasturilere yardım amaçlı Presbiteryenlerin kilise komisyonu genel sekreteri Robert Speer, Urmiye'de gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. Bu amaçla Speer, American Commission for Armenian and Syrian Relief'i (ACASR) örgütlemişti. Bu örgüt yerel mülteci komitelerle birlikte çalışıyor ve bu komitelerden istatistikleri ve gerekli malzeme listelerini alıyordu. Ayrıca Tebriz'deki

ABD konsolosu Gordon Paddock ve Dr. Shedde'e bağlı misyonerler büyük bir dikkatle yardım faaliyetlerini yönetiyorlardı. Bunun dışında Persian War Relief Comitte de aynı şekilde mültecilere yardım eden Amerikalı bir kuruluştur. Bu kuruluş da Amerikan hükümeti aracılığıyla kamuya dönük çalışmalar yaparak yanında Amerika kamuoyunun dikkatini İran'daki mültecilerin durumuna çekmek istiyordu. (Yonan 1999: 311-312)

Göçün ilk şokunu atlatan Hakkâri Nasturileri bundan sonra Urmiye ve çevresindeki Müslümanlar üzerinde terör estirmeye başladılar. Savaşın önce birbirleriyle kısmen de olsa iyi geçinen Urmiye'nin Müslüman ve Nasturi halkının bu durumu, Hakkâri Nasturi aşiretlerinin bölgeye gelmesiyle değişti. O bölgeye sığınan Nasturilerin parası yoktu ve mülteci hayatı yaşıyorlardı. Sahip oldukları silahlı aşiret gücüyle para ödemedi yerleşik halkın malına mülküne el koymaya kalkıyorlardı. Yerel halk ise savaş durumu yüzünden kıt olan erzak nedeniyle onlara yeterli derecede yardım etme imkânına sahip değildi. Bu nedenle Nasturiler, pazarları yağmalamaya başladılar. Kimi Müslümanlar mallarını savunmaya yeltenince de yerel Nasturilerin yardımıyla Hakkâri Nasturileri, Müslüman halkı kırıma tabi tutular. Her geçen gün birçok kişinin ölümüne neden olan bu olayları durdurmak amacıyla Papa'nın temsilcisi Mgr. Sontag, Nasturileri ikna etmeye çalışıyordu. Buna karşın Amerikalı misyoner Dr. Shedd ise müdahalede bulunmaya karşı çıkıyordu. Dr. Shedd'in bu tavrı Nasturileri, İranlı yöneticiler ile Müslüman halka düşmanca tutum alma yönünde cesaretlendiriyordu. (Arfa 2006: 68) Bu sırada Ruslar da Nasturileri desteklemeye devam ediyordu. Ruslar, Nasturilerin yeniden bir çarpışmaya girmeleri olasılığına karşın örgütlenmeye gidilmesi ve başlarında bir yönetimin oluşturulması istiyordu. Bundan dolayı Eylül 1916 2 bin genç Nasturi'den müteşekkil bir birlik oluşturuldu. Onlara İran yivli tüfekleri verildi ve çoğu Rus askeri gibi silah ve gerekli aletlerle donatıldı. Bu sırada Amerikalılar ve İngilizler Nasturilere yiyecek giyecek ve daha başka bazı yardımlarda bulunurken, Ruslar doktor ve hastane hizmeti vererek Nasturilere yardım ettiler. (Hanım 1996: 78)

Ömer Naci ise müfrezesiyle, Cizre ve Midyat mıntıkasında kendisine verilen görevi ifa ettikten sonra, önce Musul'a oradan da Savuçbulak'a doğru hareket etti. (Sarısaman 1995: 506) Bunun haberini alan Ruslar, ilk etapta 1000 Rus ve 1000 de İranlı olmak üzere 2000 kuvvetini Savuçbulak'a yerleştirdi. Bu sırada Ruslardan kaçan Müslüman halk, hudut civarına göç ettiler ve burada perişan hale geldiler. Rusların Savuçbulak havalisinde kuvvetlerini güçlendirmesi üzerine Ömer Naci Müfrezesi de gerekli önlemleri almaya başladı. Savuçbulak şehbenderliği, 27 Kasım 1915 tarihli telgraf ile daha önce Süleymaniye'den talep ettiği dört yüz mevcutlu bir kuvvet ile iki topun Bane'ye ulaştığını bildiriyordu. Bunun dışında savaşa iştirak etmek üzere toplanan 7500 kadar mücahit, Sakız yoluyla Savuçbulak istikametine hareket etmek üzere yola çıkmıştı. Bu kuvvetlerle birlikte Musul Valisi Haydar Bey de toplayacağı aşiret kuvvetleriyle Revandız'dan Savuçbulak üzerine yürüyecekti. Ömer Naci

Bey, müfrezesi ile XII. Kolordu kışkırtıcı ile muavenette bulunacak ve Savuçbulak'dan sonra neler yapılacağına birlikte karar vereceklerdi. (ATASE, 17/273)

Bu sırada Ruslar, Hoy- Salmas civarında yaşanan gıda sıkıntısı yüzünden Urmiye'ye doğru çekilmekteydiler. Savuçbulak'ta zahire yönünden sıkıntı olmadığından Ruslar o bölgeye doğru ilerliyorlardı. Çok kısa bir süre sonra Ruslar Savuçbulak'ı işgal ettiler ve Musul yönünden Osmanlı sınırını tehdit etmeye başladılar. (BOA, HR. SYS. 2338/96) Buna karşın Osmanlı Devleti, sınıra doğru bir müfrezeye sevk etti. 21 Kasım'da sınıra sevk edilen müfrezede 650 süvari ve piyade bulunuyordu. VI. Ordu'dan da 1 cebel topu gönderilmişti. Bundan sonra Golç Paşa Musul Valisine gönderdiği telgrafta Ömer Naci ve Scheubner Müfrezelerini de emrine alarak toplayacağı aşiret kuvvetleriyle Revandız'dan Savuçbulak'a ilerlemesini istedi. Dahası Golç Paşa, Savuçbulak'taki Rus kuvvetleri atıldıktan sonra vaziyet verdiği takdirde Sine üzerinden Kirmanşah istikametine hareket edilmesini istedi. Ömer Naci, 20 Aralık'da Şenave köyünde bulunan kuvvetlere katıldı. Daha sonra 28 Aralık'ta Savuçbulak üzerine yürüyerek burayı zapt etti. (Tetik 2014: 253-258) Savuçbulak'ta bulunan Ömer Naci Bey'in maiyetinde 12 subay, 1452 süvari, ikisi kırık toplam 4 top bulunuyordu. Bundan sonra Savuçbulak üzerine yürüten Ruslar, 21 Ocak'ta buraya taarruz etti. Ömer Naci, önce Savuçbulak'ın 20 km kuzey-doğusundaki Bayram köyüne daha sonra da Bukan'a çekilmek zorunda kaldı. Savuçbulak'ın kaybedilmesi hudut bölüklerinin sebatsızlığı ve aşiret kuvvetlerinin dağılmasından ileri geliyordu. Bu muharebede Ömer Naci Müfrezesi'nin zayıfatı 5 şehit, 35 yaralı 60 donarak ölme üzere toplam 300 civarında idi. Bu sırada aşiretlerin çoğu muharebe alanından kaçtılar. (Sarısaman 1995: 508)

Rusların galip geleceğinden emin olan aşiretler, kendi güvenliklerini düşünmeye başladılar. Buna rağmen Ömer Naci, 20 Mart'ta Meyandub'ı zapt etse de bölgedeki köylerin Ruslar tarafından yakılmasından dolayı güneye çekilmek zorunda kaldılar. Bundan sonra 26 Mart'ta Selmanpak'ı ele geçiren Naci, Savuçbulak'ı ele geçiremedi. Fakat daha sonra aşiret kuvvetleriyle takviye edilen Ömer Naci, 5000 kişi ile 16-21 Nisan 1916'da Savuçbulak'ı ele geçirdi. Aynı gün Kotur'u da ele geçiren Naci, Rusları Urmiye istikametine çekilmek zorunda bıraktı. Ömer Naci Bey, daha sonra Savuçbulak'tan Pesve istikametine doğru ilerleyerek Ruslara taarruz etti. Pesve'nin doğusunda Ruslarla temasa geçti. (BOA, DH. SFR. 517/21)

Eylül 1916'da Ruslar, tasarladıkları saldırılarda kullanmak amacıyla Nasturilerden bir birlik oluşturup askeri eğitimden geçirmeye başladılar. Nasturi aşiretleri kısa süre içinde iyi silahlanmış birliklere dönüştü. Rus subaylarının danışmanlık yaptığı ve eğittiği bu birlikler, Rus askerleri gibi maaş alıyordu. (Yonan 1999: 351-352) Ruslar, böylece Ermenilerle birlikte Nasturileri de kullanarak Hakkâri'de bir Nasturi yurdu, Doğu Anadolu'da ise geleceğin Ermenistan'ına yer açmak amacıyla Müslümanlara karşı bir temizlik operasyonuna başladılar. (Linderholm 1999: 15)

Başlarında patriğin kardeşi David'in bulunduğu bu Nasturi birliği, Rusların yanında Osmanlı Devleti'ne karşı 1917 yılının Eylül ayına kadar savaştı. Bunun yanında Rus silahlarıyla teçhiz edilmiş Nasturiler, çoğu zaman kendi başlarına hareket ederek hem İran'daki hem de Osmanlı topraklarındaki birçok Müslüman köyünü basıp insanları katlettiler, mallarını yağmaladılar. Bu köylerin büyük kısmı Kürtlere aitti. İran topraklarında ve Osmanlı-İran sınırındaki köylerden sonra Nasturiler, elde ettikleri bu başarıların verdiği zafer sarhoşluğuyla bu kez Hakkâri Kürtlerine karşı intikam saldırılarına giriştiler. (Wigram ve Wigram 2004: 459; Arvas 2010: 55)

SONUÇ

XIX. yüzyılın başlarından itibaren artan misyonerlik faaliyetleri ile Rusya ve İngiltere gibi büyük devletlerin nüfuz çabaları sonucu Nasturiler tanındılar. Esasen bu yüzyıldan önce Nasturiler, çok fazla bilinmiyorlardı. Rusya'nın XIX. yüzyılın başındaki Kafkasya'da İran Devleti'ne karşı düzenlediği bir dizi başarılı operasyon sonrası Nasturiler Rusya'ya yanaştılar. Çünkü Rusya, bölgedeki toprakları işgal etmeye başladığında onların en büyük destekçileri Nasturiler oldu. Bölgedeki otorite zayıflığı da Rusların önündeki engeli kaldırıyordu.

Nasturileri hem Anadolu'da hem de İran'da askeri bir güç olarak kullanmayı planlayan Rusya, Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin engeline takılıyordu. Çünkü Osmanlı Devleti, durumun vahametini anladıktan sonra Nasturileri, Ruslardan uzaklaştırmak için vergi ve idari anlamda bazı ayrıcalıklar tanıdı. Bunun dışında ödül vermek dâhil onları kazanmaya çalıştı. Fakat İran Devleti, herhangi bir girişimde bulunamadı. Çünkü İran Devleti, hem siyasi hem de iktisadi açıdan olukça zayıf durumdaydı. Dolayısıyla Ruslara karşı koyacak önemli bir askeri gücü de yoktu. Bu durum İran topraklarında yerel güçlerin başına buyruk bir şekilde hareket etmelerini kolaylaştırdı.

Nasturiler, Rusların yanında olmaya karar verdiklerinde sadece sempati duydukları için değil, kendilerine bir devlet kurma sözü verildiği için de yer aldılar. Nasturi Patriği, Ruslardan ve İngilizlerden aldığı destek sonucu Birinci Dünya Savaşı'na katılmaktan çekinmedi Nasturilerin onun başkanlığında bilerek ve isteyerek bölgedeki lokal olayları bahane ederek kendilerine vaat edilen gelecek güzel günlere ulaşmak için Rus ve İngilizlerle işbirliğine girdi. Savaş başladığında Nasturilerin Rusların yanında yer almaya iten en önemli sebeplerden biri oldu. Nitekim savaş başladığında Nasturiler, Rusların yanında yer aldılar. Bağımsızlık elde edeceklerini umarak Birinci Dünya Savaşı'nda Rusların dolayısıyla İtilaf devletlerin yanında yer alan Nasturiler, bu uğurda bölgenin savaş sırasında daha da karmaşık hale gelmesine sebep oldular.

Osmanlı Devleti'ne karşı İran'da Ruslarla birlikte savaşan Nasturiler, yüzyıllar boyunca yaşadıkları topraklardan ayrılmak zorunda kaldılar. Çünkü İran'daki Nasturiler, Rusların yanında bölgedeki Müslüman halka baskı uygularken Hakkâri ve civarındaki Nasturiler de 1915'te isyan ettiler. Ardından Osmanlı birliklerinin karşısında duramayan bu Nasturiler, yaşadıkları yerleri terk etmeye başladılar. Bunun sonucunda Nasturiler, İran topraklarına göç

ettiler. Fakat göç sonrasında İran'da daha büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep oldular. İran'a geçtikten sonra oradaki Nasturilerle birlikte hem Müslüman halka hem de Osmanlı birliklerine karşı Rusların yanında savaşmaya başladılar. Bunun sonucunda Nasturiler hem çevre köyleri yağmaladılar hem de buradaki Müslüman halkın köylerine yerleştirildiler. Dolayısıyla birçok Müslüman yurdunu terk etmek zorunda kaldı.

Nasturilerin bağımsızlık umudu Bolşevik İhtilali ile birlikte son buldu. Çünkü Rus ordusu, ülkelerindeki ihtilal sebebiyle İran'dan çekilmek zorunda kaldı. Burada desteksiz kalan Nasturiler, ihanetlerinin sonucu olarak bölgedeki Kürt aşiretlerinin saldırısına uğrayıp birçok kayıp verdiler. Dolayısıyla savaşta İtilaf devletlerinin yanında yer almak Nasturilere bağımsızlık getirmediği gibi bu devletlerin siyasi çıkarları adına birçoğu hayatlarını kaybetti, kalanlar da evlerinden ve topraklarından uzakta yaşamaya mahkûm oldular. Bu durum şüphesiz Rusya gibi sömürgeci devletlerin etnik/dini grupların bağımsızlığından çok kendi ulusal çıkarlarının peşinde olduğunun en açık ve bir o kadar da en acı göstergelerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi

Klasör No: 241 Dosya No: 2
 Klasör No: 250 Dosya No: 28
 Klasör No: 193 Dosya No: 698
 Klasör No: 197 Dosya No: 598
 Klasör No: 17 Dosya No: 263

Başbakanlık Devlet Arşivleri (BOA)

DH. EUM. EMN.: 110/50, 115/37
 DH. EUM. 2. ŞB.: 3/ 44, 4/41, 1/30, 3/66, 3/70, 3/56, 4/11
 DH. EUM. 3. Şube: 2/55
 D.H. K.M.S.: 23/43;
 HR. SFR (20):121/49, 121/42,
 HR. SYS.: 2362/3, 2337/2, 2338/49, 2338/50, 2338/96
 DH. ŞFR.42/44.: 445/34, 46/195, 486/88, 491/116, 493/46, 478/73, 517/21

2. Araştırma İnceleme Eserleri

- Abrahamian, E. (2008), *A History of Modern Iran*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Akgül, S. (1995), *Rusya'nın Doğu Anadolu Politikası (1918'e kadar)*. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Albayrak, K. (1997), *Keldaniler ve Nasturiler*. İstanbul.
- Allen, W.E.D. ve Muratoff, P. (1966). *1828-1921 Türk-Kafkas Sınırdaki Harplerin Tarihi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Anzerlioğlu, Y. (2000), *Nesturiler*. Ankara: Tamga Yayıncılık.
- Arfa, H. (2006), *Kürtler-Tarih&Politika*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Arvas, T. Z. (2010), *Hakkâri Nasturileri, (1836-1936)*. Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Ayaydın, R. (2016), *Birinci Dünya Savaşı'nda İran'da Cihad-ı Ekber Faaliyetleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Aydemir, Ş. S. (1991), *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa (1914 - 1922)*. (Cilt: 3), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bayur, Y. H. (1991), *Türk İnkılabı Tarihi (1914-1918)*. (Cilt: 3, Kısım: 3). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Blaga, R. (1997), *İran Halkları El Kitabı*. İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım.
- Bryce, J.; Toynbee, A. (2005), *Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilere Yönelik Muamele 1915-1916*. (Cilt I-II), İstanbul: Pencere Yayınları.
- Cezani, B. (2014), *İran Meşrutiyet Devrimi, Güçler ve Amaçlar (1906-1911)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Çetin, S. H. (1988), *Türkiye'de Nasturi Hareketleri, (1830-1926)*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çiçek, K. (2006) "Birinci Dünya Savaşı ve Süryaniler". *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Mardin, 539-545.
- Dalyan, M. G. (2014), *I. Dünya Savaşı'nda Nasturi Patriği Mar Şamun Benyamin ve Faaliyetleri. Savaşan Devletlerin Tarihçilerinin Gözüyle 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Sempozyumu*, 982-1001.
- Dalyan, M. G. (2009), *19. Yüzyıl'da Nasturiler (İdari Sosyal Yapı ve Siyasi İlişkileri)*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- Diñç, M. E. (1988), *Halil Kut Paşa'nın Askeri ve Siyasi Faaliyetleri*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Doğan, C. (2010), 1843–1846 Nasturi Olayları ve Bedirhan Bey. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 22, 11-18.
- Every, E. (2005), Asuriler. (çev: Sami Kılıç), *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/1, 97-106.
- Fevzi Ç. (1936), *Büyük Harpte Şark Cephesi*. Ankara: Genel Kurmay Matbaası.
- Gaunt, D. (2009), *İran İmparatorluğu Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Belgeleri, İran'ın Tarafsızlığı*. (çev: Bilge Bulut), İstanbul: Pencere Yayınları.
- Görür, E. D. (2019), Hakkâri Sancağı'nda Nasturi Olayları (1896-1897). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: XXXIV/2, 475-506.
- Güllü, R. E. (2018), *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi-Osmanlı'dan Cumhuriyete-*, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Güneyli, Y. (2005), *I. Dünya Savaşı'nda Güney Azerbaycan'da Osmanlı-Rus Rekabeti. Güney Azerbaycan Sosyal, Kültürel ve Siyasal Araştırmaları Dosyası*, Ankara: Güney Azerbaycan Tanıtım Cemiyeti, 21-39.
- Hanım, S. (1996), *Ninova'nın Yakarışı, Doğu Asur Kilise Gelenekleri ve Patrik Mar Şamun'un Katli*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- İran Azerbaycanı Tedkik Raporu*. (1927), Ankara: Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Matbaası.
- Karadeniz, Y. (2006), *İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1795-1925)*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Kenan, M. (1928), *Büyük Harpte İran Cephesi*. (Cilt: 1), Ankara: Büyük Erkânı Harbiye Reisliği.
- Larcher, *Büyük Harpte Türk Harbi*, (çev: Mehmet Nihat). (Cilt: 2), İstanbul.
- Linderholm, J. (1999), "1915" *Assyrians and Syrians During World War in Southern Anatolia and Azerbaijan, 1914-1918*, Sweden.
- Matiyef, KP. (1996), *Asurlar, Modern Çağda Asur Ulusal Sorunu*. (çev. Murat Kara), Bet-Prasa & Bet Froso, Nsibin Yayınevi.

- Mayevyski. (2007), *20. Yüzyıl Dönemecinde Rus General Mayevsky'nin Türkiye Gözlemleri, Van-Bitlis Vilâyetleri Askerî İstatistiği*. (Yay. Hazırlayan: Bayram Bayraktar), İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Özdemir, B. (2014), *Süryanilerin Dünyü Bugünü, I. Dünya Savaşı'nda Süryaniler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sabis, A. İ. (2001), *Birinci Dünya Harbi*. (Cilt: 3), İstanbul: Nehir Yayınları.
- Sakin, S (2013), İngiltere, Nasturiler ve İç Toprak Projesi (1919-1922). *History Studies*, (volüme: 5/5), 207-224
- Sarısaman, S. (1995), Ömer Naci Bey Müfrezesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 4/16, 500-513.
- Satılmış, S. (2010), Nesturiler ve Misyonerlik: Protestan Misyonerlerin Osmanlı Nesturileri Üzerindeki Faaliyetleri (1820-1914). XV. *Türk tarih Kongresi*, (Cilt: IV. Kısım: II), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Shuster, W. M. (1912), Shuster, *The Strangling of Persia*. New York.
- Smirmoff, K. (1928), *İranlılar, İran'ın Etnoğrafî Vaz'iyeti*, Akvam ve Kabaili. (çev: Mütakaîd Kâim-makam Nazmi), Askeri Matbaa.
- Sonyel, S. R. (2001), *The Assyrians Of Turkey Victims Of Major Power Policy*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House.
- Sonyel, R., (1997), Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemi ve Türkiye'yi Bölme Çabaları (1908- 1918). *Belleten Dergisi*, (Cilt: LXI).
- Swietochowski, T. (1988), *Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycan'ı 1905-1920*. (çev: Nuray Mert), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Sykes, P. (1921). *A History of Persia*, (Cilt: 2), London.
- Şenoğlugil, M. (2016), Nesturi İsyanının Musul Sorununa Etkisi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/29, 145-155.
- Şimşir, B. N., (1989), *British Documents on Ottoman Armenians*, (1856-1880), (Vol: 1), Ankara: TTKB.
- Tetik, A. (2014), *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi* (1914-1916). (Cilt: 1), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wigram, W. A.; Wigram, E. T.A. (2004), *İnsanlığın Beşiği Kürdistan'da Yaşam*. (Çeviri: İbrahim Bingöl), İstanbul: Avesta Yayınları.
- Yılmaz, A. (2013), XX. Yüzyılın Başında Nasturiler: Kültürleri, Kürtler ve Merkezi Otorite İle İlişkileri. *Turkish Studies*, 8/5, 995-1012.
- Yılmaz, R. (2008), Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, 3/6, 137-160.
- Yonan, G. (1999), *Asur Soykırımı, Unutulan Bir Holocaust*. (çev: Erol Sever), İstanbul: Pencere Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

With the increasing missionary activities as of the early 19th century, states such as Britain, in particular, France, and Russia drew peoples of different religions and ethnic groups living in the Middle East into international conflicts. One of those peoples was the Nestorians, who fell for the independence promises of those states. They, mostly inhabited in the provinces of Urmia and Salmas in Iran, lived without having any serious problems with Turks and Kurds, who were their neighbors, and the central authority until the 19th century. As Western missionaries arrived in Iran, the Nestorians started to become a problem in the regions where they lived. Especially the activities of the British and Russian missionaries among the Nestorians were in the form of inviting them to their own sect. After a while, following the successful Russian operations against Iran in the Caucasus, the Nestorians began to take a fancy to Russia. After that, the Nestorians both collectively converted to Orthodoxy and migrated to Russia in crowds. That situation of the Nestorians became an important source for the Russian operations against Iran. This is because the Nestorians started to both guide and serve in the Russian army.

Russia further increased its activities in Iran in the early 20th century. Following the Anglo-Russian Convention of 1907 on interests over Iran, the territories containing Urmia, Salmas, and their surroundings, where the Nestorians were concentrated, were under Russian influence and under the control of Russian soldiers de facto, though they seemed to be under Iranian domination. The actual appearance of the Russians in the region meant a lot to the Nestorians. This is because Russia began to systematically occupy Iranian lands from 1909 onwards in order to put the 1907 Convention into effect. Declaring that the purpose of the occupations in the region was to maintain law and order, Russia sent an ultimatum to Iran in December 1911. However, although Iran accepted the Russian terms, its lands were occupied by Russia. Therefore, the Nestorians started to communicate more easily with the Russians.

In the period when the First World War was approaching, Russia continued its activities among the Nestorians. Opening schools and hostels in Urmia and Salmas, Russia carried out intensive efforts to convert the Nestorians to Orthodoxy through missionaries. Russia's aim was to use the Nestorians as a vanguard against the Ottoman Empire in case of a war with it. Russia, which provided arms and money aid to the Nestorians, also promised them independence.

After the First World War began, the Nestorians went to war alongside the Entente powers, though not officially. That caused Iran to become a battleground and Muslims (Turks and Kurds) in the region to be put under pressure. As a matter of fact, Turks and Kurds in the region that supported the Ottoman Empire were subjected to the attacks of the Nestorians. The Nestorians, who were also supported by the Russians and the Armenians, began to loot the Muslim villages in the region. The Kurdish tribes in the region also attacked the Nestorians. Due to its military weakness, the Iranian State did not have the power to calm those events. On the other hand, the Ottoman Empire started to support the Kurdish tribes in the region.

The fact that the Nestorians officially decided to go to war in early 1915 caused the events to escalate further. Meanwhile, the troops under the command of Halil Pasha entered Iran against the events occurring there. General Chernazubof, the commander of the Russian forces in the Azerbaijan province, encouraged Patriarch to attack Halil Pasha's army and thus to become an ally. At the same time, the Nestorians in Hakkari were rebelling against the Ottoman Empire. After August 1915, the Nestorians began to suffer severe defeats around Hakkari. After an unsuccessful war against the Turkish army and the Kurds, the Nestorians began migrating to the Salmas Plain in Iran. Some Nestorians stayed in Albak and Baskale. The Russian Embassy and the American missionaries in Iran welcomed the Nestorians who arrived in Salmas. The Russians settled the Nestorians in villages in Hoy, Urmia, and Salmas. However, during those migrations, most of the Nestorians died of hunger and epidemics. The remaining Nestorians established a new life in and around Salmas.

The Nestorians who migrated to Salmas soon began to act together with the local Nestorians there. Having the support of the Russians and Armenians, the Nestorians looted the properties of the Muslim people in the region and destroyed their villages. Many Muslims were killed during those events. Omer Naci, who was sent to Iran against those events, achieved significant success against the Russians and their supporters, Nestorians and Armenians, together with the Muslim tribes in the region. Naci's task was to establish relations with the Turks in the Azerbaijani state and to dismantle the Russian forces from the Azerbaijani province with the help of the militia forces that joined him as he revolted the Muslims in the region against the Russians. Therefore, his mission was to calm the events in the region.

The Russian- and Armenian-supported Nestorian events in the region continued until the Bolshevik Revolution. The Nestorians, who were left alone with the withdrawal of the Russians from the region, started to act together with the British that time.